

УДК 342.71/. 73+342.4 (477)

Медвідь А. Б.,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії держави і права,
Львівський торговельно-економічний університет,
третейський суддя Постійно діючого третейського суду при
Торгово-промисловій палаті України, м. Львів*

ПРОБЛЕМА ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ВИДІВ ПРАВОМІРНИХ ЗАХОДІВ ПОЗБАВЛЕННЯ СВОБОДИ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ БЕЗ РІШЕННЯ СУДУ

Анотація. У статті досліджується та порівнюється юридичний зміст терміна “арешт” та терміна “тримання особи під вартою”, які використовуються у підпункті “с)” пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та у частині 3 статті 29 Конституції України, відповідно, для позначення видів правомірних заходів позбавлення свободи, які можуть застосовуватися без рішення суду.

На основі детального аналізу вказаних положень, відповідних рішень Конституційного суду України та національного законодавства України робиться висновок про те, що застосований Конституцією України термін “тримання особи під вартою” за своїм значенням загалом відповідає його юридичному змісту визначеному законодавством України та кореспондується із поняттям “арешт”, у розумінні досліджуваного положення Конвенції. Також формулюються пропозиції щодо внесення змін до частини 2 статті 176 Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: арешт, тримання особи під вартою, право на свободу та особисту недоторканність, права людини та основоположні свободи, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України.

Andrew Medvid,

*Dr. PhD, associate Professor of Department
of theory of state and law, Lviv University of trade
and economics, arbitrator of the Permanent arbitration
court at the Ukrainian chamber of commerce and industry,
Lviv.*

THE PROBLEM OF TERMINOLOGICAL DEFINITION OF LAWFUL DEPRIVATION OF LIBERTY THAT ARE APPLIED WITHOUT A COURT DECISION

Abstract. This article examines and compares the legal content of the term “arrest” and the term “holding the person in custody” used in “c” of paragraph 1 of article 5 of the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms, and in part 3 of article 29 of the Constitution of Ukraine, respectively, to

indicate the kinds of lawful deprivation of liberty that can be applied without a court decision.

On the basis of a detailed analysis of these provisions, the relevant decisions of the Constitutional court of Ukraine and the national legislation of Ukraine concluded that the applied order of the first sentence of part 3 of article 29 of the Constitution of Ukraine the term “holding the person in custody” in its significance generally corresponds to the legal contents of the specified term determined by the legislation of Ukraine and corresponds to the concept of “arrest” within the meaning of subparagraph “c” of paragraph 1 of article 5 of the Convention. Along with this, it is necessary to ensure the conformity to the Constitution of Ukraine the provisions of the current Criminal procedural code of Ukraine. In particular, you need to make an addendum to part 2 of article 176 of the Criminal procedural code of Ukraine, according to which “the holding of persons in custody” to define another type of “provisional measures” and to consolidate in the Criminal procedure code of Ukraine, the procedure of its application.

Keywords: the arrest, detention in custody, the right to liberty and security, human rights and fundamental freedoms, Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms, the Constitution of Ukraine, Criminal procedural code of Ukraine

Постановка проблеми. Відповідно до статті 9 Основного закону України: «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [1]. Вказаний конституційний припис отримав свій розвиток у частині 1 статті 15 та статті 19 Закону України “Про міжнародні договори України” які наголошують: “Чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права... Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору” [2].

Керуючись, серед іншого, наведеними нормами національного законодавства Україною було укладено Угоду про асоціацію з Євросоюзом [3] у якій підтверджується необхідність посилення взаємного співробітництва у сфері свободи та безпеки особи з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав і основоположних свобод людини.

Стаття 3 Конституції України наголошує: “Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави... Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави” [1]. Одним із основоположних та невідчужуваних прав людини є право на свободу та особисту недоторканність, яке закріплене статтею 29 Конституції України. Вказана стаття Основного Закону України кореспондується зі статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [4]

(надалі — Конвенція), яка була ратифікована вітчизняним парламентом ще у 1997 році [5] та відповідно до статті 9 Конституції України є частиною національного законодавства України. Задля вирішення питання про місце практики Європейського суду з прав людини, що діє на підставі Конвенції, у правовій системі України в 2006 році прийнято спеціальний законодавчий акт — Закон України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” [6]. Згідно з його статтею 17: “Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права” [6].

Поряд із цим варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної правової системи значущим викликом залишається питання дотримання й належного забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність. На жаль, така ситуація залишається незмінною навіть після прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України [7]. Статистика Європейського суду з прав людини (надалі — ЄСПЛ) за підсумками 2017 року свідчить, що кількість констатованих ним порушень Україною вказаного права продовжує залишатися стабільно високою — його зафіксовано у 18 рішеннях ЄСПЛ, що становить орієнтовно 22 % від загальної кількості рішень вказаного міжнародного судового органу щодо нашої держави у яких виявлено порушення. Загалом таких справ за минулий рік налічується 82 [8]. На думку Європейського суду з прав людини, найкращий спосіб вирішення цієї проблеми буде реформування національного законодавства та/або практики його застосування з метою забезпечити їх відповідність вимогам статті 5 Конвенції.

Актуальність окресленої проблематики підтверджується ще й тим що Конституційний Суд України протягом 2016–2017 років двічі у своїх рішеннях (№ 2-рп/2016 [9] та № 1-р/2017 [10]) визнавав неконституційними певні положення вітчизняного законодавства щодо порядку застосування конкретних заходів, які обмежують право на свободу та особисту недоторканність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що проблематика ефективного забезпечення права на свободу та особисту недоторканність досліджувалася у працях багатьох науковців. До прикладу, у спеціальній літературі розгляд вказаного правового інституту здійснювали такі науковці та практики, як: Ю. М. Бисага, Н. І. Карпачова, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілко, Б. М. Пошва, П. М. Рабінович, В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, О. Ф. Фрицький, В. М. Шаповал та інші.

Формулювання цілей статті. Водночас, проблема термінологічного визначення видів правомірних заходів позбавлення свободи, які можуть застосовуватися без рішення суду відповідно до підпункту “с)” пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та частини 3 статті 29 Конституції України залишаються недостатньо дослідженими. Саме тому, вивчення вказаної проблематики і визначено метою цієї наукової статті.

Виклад основного матеріалу. У попередніх авторських публікаціях, керуючись практикою тлумачення та застосування Європейським судом з прав людини пункту 1 статті 5 Конвенції, а також констатуючи існування у практиці Конституційного Суду України тенденції щодо розширення переліку примусових заходів, що обмежують право на свободу та особисту недоторканність, застосування яких повинно здійснюватися виключно відповідно до вмотивованого рішення суду, на підставах і в порядку встановлених законом, нами була обґрунтована доцільність закріплення на конституційному рівні вимоги щодо обов'язкового застосування вказаних умов не лише для правомірного арешту або тримання під вартою, а для всіх примусових заходів, які обмежують право на свободу та особисту недоторканність, крім винятків, передбачених частиною 3 статті 29 Конституції України.

З огляду на зазначене та з метою вдосконалення вітчизняної конституційно-правової регламентації права людини на свободу та особисту недоторканність нами було запропоновано внести зміни до частини 2 статті 29 Конституції України та викласти її у такій редакції: “Ніхто не може бути позбавлений свободи, зокрема заарештований або триматися під вартою, інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом, крім винятку, встановленого частиною третьою цієї статті”.

Продовжуючи дослідження положень статті 29 Конституції України, варто звернути увагу на положення її частини 3, які передбачають умови правомірного застосування затримання та тримання під вартою особи без рішення суду. Зокрема, у них наголошується: “У разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою” [1].

Безсумнівним є те, що наведені приписи Основного Закону України безпосередньо кореспондуються із положеннями підпункту “с)” пункту 1 статті 5 Конвенції. Так, згідно з вказаними конвенційними положеннями, правомірним позбавленням свободи є застосування, відповідно до процедури встановленої законом, “законного арешту або затримання особи, здійснених з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення” [4].

Слід зауважити, що при загальній змістовій схожості наведених положень Конвенції та положень частини 3 статті 29 Конституції України, вони все ж таки містять достатньо суттєві відмінності. До прикладу, це види правомірних заходів позбавлення свободи, які можуть застосовуватися без рішення суду, підстави та терміни їх застосування тощо.

Зокрема, частина 3 статті 29 Основного Закону України закріплюючи види правомірних заходів позбавлення свободи, які можуть застосовуватися без попереднього рішення суду, використовує термін “тримання особи під вартою”, а не закріплений Конвенцією термін “арешт”, та спільний з Конвенцією термін “затримання” особи. При цьому, як ми уже могли пересвідчитися, Конституція України в інших приписах статті 29, зокрема у її частинах 2, 4 та 6 застосовує термін “арешт” (“заарештований”). Більше цього, у попередньо аналізованій частині 2 статті 29 Конституції України термін “заарештований” застосовується разом з терміном “тримання під вартою”, як два різні види примусових заходів, що обмежують право людини на свободу та особисту недоторканність. З огляду на це виникає питання доцільності використання частиною 3 статті 29 Конституції України терміна “тримання особи під вартою”, а не терміна “арешт”.

У цьому контексті варто наголосити, що ні Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ні Конституція України не розкривають юридичного змісту понять “арешт” та “тримання особи під вартою”, відповідно. Утім, термін “arrest”, застосований у англomовному тексті підпункту “с)” пункту 1 статті 5 Конвенції, у перекладі на українську має значення — “арешт, накладення арешту, затримання (підозрюваного тощо)...” [11, с. 84]). Водночас, припис вказаного підпункту Конвенції закріплює можливість застосування “законного арешту” особи виключно “з метою допровадження її до компетентного судового органу”.

На відміну від цього, у рішенні Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року наголошується що: “термін “арешт” у законах України... вживається у різних значеннях: як вид кримінального покарання...; як вид адміністративного стягнення...” [12, п. 6]. Так, стаття 51 Кримінального кодексу України [13] вказує що до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, судом може бути застосовано арешт як один із видів покарань. При цьому, стаття 60 Кримінального кодексу України зазначає, що “покарання у виді арешту полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців” [13]. Водночас, відповідно до статті 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення [14] адміністративний арешт та арешт з утриманням на гауптвахті є видами адміністративних стягнень, які можуть застосовуватися за вчинення адміністративних правопорушень. І хоча, положення Кодексу України про адміністративні правопорушення не дають визначення поняття арешту чи окремих його видів, проте частина 1 статті 32 та частина 1 статті 32-1 цього кодексу, серед іншого, вказують що “адміністративний арешт” та “арешт з утриманням на гауптвахті” “призначається районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею)” [14].

Поряд із цим зауважимо, що у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України, який був прийнятий 13 квітня 2012 року [7] термін “арешт” застосовується у суттєво іншому значенні. Так, хоча у статті 176 КПКУ не закріплено такого виду запобіжних заходів як “арешт”, але передбачений “домашній арешт” який відповідно до статті 181 КПКУ “полягає в забороні

підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби” та застосовується на підставі ухвали слідчого судді, строк дії якої не може перевищувати двох місяців. На підставі цього, Конституційний Суд України у своєму рішенні № 1-р/2017 від 23 листопада 2017 року наголошує що, поряд із триманням під вартою, домашній арешт займає особливе місце серед видів запобіжних заходів, оскільки він пов’язаний з обмеженнями конституційного права особи на свободу та особисту недоторканність та “...полягає в обмеженні свободи пересування підозрюваного, обвинуваченого шляхом його ізоляції у житлі через заборону залишати його цілодобово або у певний період доби” [10, п. 3].

Крім цього, статтею 176 чинного Кримінального процесуального кодексу України не передбачено таких видів запобіжних заходів як “тимчасовий арешт” та “екстрадиційний арешт”, проте частина 1 пункту 6 статті 582 КПКУ закріплює можливість їх застосування до затриманої особи. Зокрема, відповідно до статті 583 КПКУ на підставі ухвали слідчого судді “до затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України, застосовується тимчасовий арешт до сорока діб або інший встановлений відповідним міжнародним договором України строк до надходження запиту про її видачу”, тоді як, згідно з статтею 584 КПКУ “застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт)” застосовується на підставі ухвали слідчого судді “...до вирішення питання про видачу особи (екстрадицію) та її фактичної передачі, але не може тривати більше дванадцяти місяців” [7].

Як бачимо, у вітчизняному законодавстві термін “арешт” вживається не лише у значенні певного виду кримінального покарання або адміністративного стягнення, але і для визначення певних видів запобіжних заходів, які також полягають у триманні засудженого в умовах ізоляції (зокрема, ізоляції у житлі у випадку застосування “домашнього арешту”), при цьому усі вони можуть застосовуватися, виключно, судом (суддею). Тому, конституційною основою застосування усіх видів арешту до особи не може бути перше речення частини 3 статті 29 Основного Закону України, а є частина 2 цієї ж статті, яка, зокрема, передбачає можливість арешту особи виключно “...за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом” [1].

Таким чином, є всі підстави стверджувати що юридичний зміст терміна “арешт” згідно з законодавством України не відповідає юридичному змісту цього ж терміна згідно з підпунктом “с)” пункту 1 статті 5 Конвенції. Перше речення частини 3 статті 29 Основного Закону України, на національному конституційному рівні, встановлює вид правомірного заходу обмеження свободи, який застосовується як “тимчасовий запобіжний захід” без попереднього рішення суду. Тому, використання у цьому випадку, за аналогією до підпункту “с)” пункту 1 статті 5 Конвенції, терміна “арешт” не відповідало б юридичному змісту вказаного терміна, встановленому законодавством України та створювало б невідповідність їх приписів положенням Конституції України.

Водночас, Конституційний Суд України у своєму рішенні № 1-р/2017 від 23 листопада 2017 року наголошує: “тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом, пов’язаним із позбавленням особи свободи, який полягає в примусовій ізоляції підозрюваного, обвинуваченого шляхом поміщення його в установу тримання під вартою на певний строк із підпорядкуванням режиму цієї установи” [10, п. 3]. Безсумнівно, що законодавчою підставою для такого твердження є стаття 183 Кримінального процесуального кодексу України [7], згідно з якою “тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м’яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 цього Кодексу...” та застосовується лише на підставі ухвали слідчого судді. Поряд із цим зауважимо, що відповідно до частин 1 та 2 статті 176 КПКУ “тримання під вартою” є одним із видів “запобіжних заходів”, а не “тимчасовим запобіжним заходом”, яким згідно з вказаними приписами є виключно — “затримання особи”.

Висновки. З огляду на зазначене доходимо висновку, що застосований у приписі першого речення частини 3 статті 29 Основного Закону України термін “тримання особи під вартою” за своїм значенням загалом відповідає юридичному змісту вказаного терміна, визначеному законодавством України та кореспондується із поняттям “арешт” у розумінні підпункту “с)” пункту 1 статті 5 Конвенції. Разом із цим, вбачається необхідним привести у відповідність до Конституції України положення чинного Кримінального процесуального кодексу України. Зокрема, потрібно внести доповнення до частини 2 статті 176 КПКУ, згідно з якими “тримання особи під вартою” визначити ще одним видом “тимчасових запобіжних заходів”, а також закріпити у Кримінальному процесуальному кодексі України порядок його застосування.

Література:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст.141
2. Про міжнародні договори України. Закон України від 29 червня 2004 № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 50. — Ст. 540.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27.06.2014 / Україна, Європейський Союз, Євроатом. // Офіційний вісник України. — 2014. — № 75. — Ст. 2125.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950р. / Рада Європи. — Офіційний вісник України. — .1998. — № 13. — Ст. 270.

5. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року. Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР // *Голос України*. — 1997. — 24 липня.
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 № 3477-IV // *Відомості Верховної Ради України*. — 2006 р. — № 30. — Ст. 260.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України, Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // *Відомості Верховної Ради України*. — 2013. — № 9–10. — Ст. 88.
8. European Court of Human Rights. Statistics. Violations by Article and by State — 2017. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2017_ENG.pdf
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України “Про психіатричну допомогу” (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 // *Вісник Конституційного суду України*. — 2016. — № 6. — С. 60.
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 // *Офіційний вісник України* — 2017. — № 98.
11. Карабан В. І. Англійсько-український юридичний словник / В. І. Карабан. — Вінниця : Нова книга, 2004. — 1088 с.
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України “Про статус народного депутата України” та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003 // *Офіційний вісник України* — 2003 р. — № 28. — Ст. 1381.
13. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // *Відомості Верховної Ради України*. — 2001. — № 25. — Ст. 131.
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України, Закон від 07.12.1984 № 8073-X // *Відомості Верховної Ради УРСР*. — 1984. — № 51. — Ст. 1122.

References:

1. Konstitutsiya Ukrainy. Priynyata na V sesiyi Verhovnoyi Radi Ukrainy 28 chervnya 1996 r. Iz zminami ta dopovnennymi // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrainy. — 1996. — # 30. — St.141 // Ofitsiyiny visnik Ukrainy vid 01.10.2010 r., / # 72/1 Spetsialniy vipusk /, stor. 15, stattia 2598.
2. Pro mIzhnarodni dogovori Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 29 chervnya 2004 # 1906-IV // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrainy. — 2004. — # 50, stattia 540.
3. Ugoda pro asotsiatsiyu mIzh Ukrainoyu, z odnieyi storoni, ta Evropeyskim Soyuzom, Evropeyskim spivtovaristvom z atomnoyi energiyi I Yihni derzhavami-chlenami, z Inshoyi storoni. Ukraina, Evropeyskiy Soyuz, Evroatomyu Ugoda, Spisok, MIZhnarodniy dokument vid 27.06.2014 // Ofitsiyiny visnik Ukrainy 2014 r., # 75, tom 1, stor. 83, stattia 2125.
4. Konventsiya pro zahist prav lyudini I osnovopolozhnykh svobod. Rada Evropi; KonventsIya, MIZhnarodniy dokument vid 04.11.1950r. Ofitsiyiny visnik Ukrainy /ofitsiyne vidannya/ vid 16.04.1998 r., # 13, / # 32 vid 23.08.2006 /, stor. 270.
5. Pro ratifikatsiyu KonventsIyi pro zahist prav I osnovnykh svobod lyudini 1950 roku. Pershogo protokolu ta protokoliv # 2, 4, 7 ta 11 do KonventsIyi. Zakon Ukrainy vid 17 lipnya 1997 roku # 475/97-VR // Golos Ukrainy. — 1997. — 24 lipnya.
6. Pro vikonannya rIshen ta zastosuvannya praktiki Evropeyskogo sudu z prav lyudini. Zakon Ukrainy vid 23 lyutogo 2006 # 3477-IV // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrainy. — 2006 r. — # 30, stor. 1114, stattia 260.
7. Kriminalniy protsesualniy kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy, Zakon vid 13.04.2012 # 4651-VI // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrainy. — 2013. — # 9 — 10. — stor. 475. — stattia 88.
8. European Court of Human Rights. Statistics. Violations by Article and by State — 2017. [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2017_ENG.pdf
9. RIshennya Konstitutsiyного Sudu Ukrainy u spravI za Konstitutsiynim podanniam Upovnovazhenogo Verhovnoyi Radi Ukrainy z prav lyudini schodo vidpovidnosti Konstitutsiyi Ukrainy (KonstitutsiynostI) polozhennya tretogo rechennya chastini pershoYi statI 13 Zakonu Ukrainy «Pro psihIatrichnu dopomogu» (sprava pro sudoviy kontrol za gosptallizatsIeyu nedIEzdatnykh osIb do psihIatrichnogo zakladu) vid 1 chervnya 2016 roku # 2-rp/2016 // Visnik Konstitutsiyного sudu Ukrainy — 2016 rIk — # 6. — stor. 60.
10. RIshennya Konstitutsiyного Sudu Ukrainy u spravI za Konstitutsiynim podanniam Upovnovazhenogo Verhovnoyi Radi Ukrainy z prav lyudini schodo vidpovidnosti Konstitutsiyi Ukrainy (KonstitutsiynostI) polozhennya tretogo rechennya chastini tretoyi statI 315 Kriminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy vid 23 listopada 2017 roku # 1-r/2017 // Ofitsiyiny visnik Ukrainy — 2017 rIk — # 98.
11. Karaban V. I. Angliysko-Ukrayinskiy yuridichniy slovník: ponad 75 tisyach sliv ta slovospoluchen yuridichnoYi pldmovi ta blizko 160 tisyach Ukrayinskiy perekladnykh vidpovidnikiv. — VInnitsya, Nova kniga, 2004. — 1088 s.

12. Rіshennya Konstitutsiynogo Sudu Ukrayini u spravі za Konstitutsiynim podannyam 56 narodnih deputatіv Ukrayini pro ofіtsiynе tлумachennya polozhen chastin pershoYi, tretоYi stattі 80 Konstitutsiyi Ukrayini, chastini pershoYi stattі 26, chastin pershoYi, drugoYi, tretоYi stattі 27 Zakonu Ukrayini «Pro status narodnogo deputata Ukrayini» ta za Konstitutsiynim podannyam MInIsterstva vnutrіshnіh sprav Ukrayini pro ofіtsiynе tлумachennya polozhennya chastini tretоYi stattі 80 Konstitutsiyi Ukrayini stosovno zatrimannya narodnogo deputata Ukrayini (sprava pro garantiyi deputatskoYi nedotorkannostі) vid 26 chervnya 2003 roku # 12-rp/2003 // Ofitsiyניy visnik Ukrayini — 2003 r. — # 28. — stor. 119. — stattyа 1381.
13. Krimіnalniy kodeks Ukrayini: Kodeks Ukrayini, Zakon vid 05.04.2001 # 2341-III // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini. — 2001. — # 25. — stattyа 131.
14. Kodeks Ukrayini pro admіnistrativnі pravoporushennya: Kodeks Ukrayini, Zakon vid 07.12.1984 # 8073-X // Vidomosti Verhovnoyi Radi URSR. — 1984. — # 51. — stattyа 1122.